

Ірина Чабан

**Автоматизація бібліотечних процесів
(з досвіду роботи на пункті запису читачів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)**

Проаналізовано аспекти автоматизації інформаційно-бібліотечних технологій на пункті запису читачів (ПЗЧ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) протягом 1995–2001 рр. Розглядаються можливості, переваги та недоліки автоматизованих інформаційних систем (АІС), які були розроблені впродовж цих років та введені в експлуатацію на ПЗЧ, а також інформаційних і програмних засобів, що використовувалися в процесі створення цих АІС. Впровадження АІС дало змогу істотно підвищити ефективність обслуговування читачів на ПЗЧ НБУВ.

Роботи з метою автоматизації бібліотечних процесів на ПЗЧ НБУВ розпочато в 1994 р. і проводилися в рамках створення інтегрованої автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи Бібліотеки. Відповідно до вимог співробітників пункту запису (ПЗ) було розроблено автоматизоване робоче місце ПЗЧ. (АРМ ПЗЧ реалізоване на ПЕОМ у середовищі операційної системи MS-DOS (версія 5.0 і вище)).

Для забезпечення його розробки та функціонування використовувалась інформаційно-пошукова система (ІПС) CDS/ISIS/M (розроблена в ЮНЕСКО і призначена для автоматизації роботи бібліотек, музеїв, архівів та інших організацій, що обробляють великі обсяги документальної інформації), яка реалізує всі основні функції ІПС зі створення і супроводження баз даних, а також з введення, редагування, синтаксичного контролю, зберігання, індексування, пошуку, перегляду, сортування, друку і видалення інформації, яка є в цих БД¹.

До складу ІПС CDS/ISIS входить вбудована мова програмування Pascal. Це дозволяє створювати прикладні програми, необхідні для реалізації функцій АРМ ПЗЧ.

Для організації пошуку інформації в БД відомостей про читачів (БД ВЧ) поряд з пошуковими засобами CDS/ISIS використовувалась система HEURISKO (розроблена в Італійсь-

кій асоціації документальних служб, бібліотек та архівів і в 1993 р. передана для поширення серед організацій і установ держав — членів ЮНЕСКО), що являє собою дружній інтерфейс кінцевого користувача для організації пошуку, перегляду та експорту інформації, яка зберігається в БД, підготовлених у системі CDS/ISIS. Вона дає змогу:

- 1) вибирати БД;
- 2) виконувати пошук інформації в них у спосіб формування запиту пошуковою мовою системи CDS/ISIS;
- 3) здійснювати пошук з вибором пошукових термінів безпосередньо зі словника термінів БД з додатковою можливістю вказівки поля, в якому вони повинні знаходитися;
- 4) переглядати документи, знайдені внаслідок виконання останнього пошукового запиту або раніше введених запитів і здійснювати при цьому відбір необхідних документів та їх запам'ятовування у файлі;
- 5) друкувати відомості з БД, відібрані за номерами записів, або результати виконання пошукових запитів;
- 6) здійснювати експорт інформації із БД CDS/ISIS у файл формату ISO 2709.

Порівняно з ІПС CDS/ISIS система HEURISKO надає зручніший для користувачів-непрограмістів інтерфейс для пошуку інформації в БД. Крім того, система HEURISKO не дозволяє вилучати, вводити або редагувати інформацію в БД. Тому ця система доцільна при організації пошуку інформації в БД користувачами, котрі мають недостатній досвід роботи з ІПС CDS/ISIS. Це унеможливило втрату або псування інформації в БД CDS/ISIS, коли нею послуговуються низькокваліфіковані користувачі.

У процесі реалізації АРМ ПЗЧ були також використані розроблені в ДПНТБ Росії програмні засоби, що розширюють функції системи CDS/ISIS, надають можливості, не реалізовані в ІПС CDS/ISIS, та забезпечують зручніший порівняно з ІПС CDS/ISIS інтерфейс користувача при виконанні різних операцій

¹ Пакет прикладних програм CDS/ISIS/M. Версія 2.3 // Метод. матер. и документация по пакетам прикладных программ / Междунар. центр научн. и техн. информ. — М., 1991. — Вып. 70.

Чабан Ірина Анатоліївна, головний бібліотекар НБУВ.

обробки даних². У ході розробки АРМ ПЗЧ використовувалися такі засоби, що надаються вказаними програмними засобами:

- ❖ введення значень деяких полів записів БД з використанням меню, коли користувач у процесі введення інформації в поле вибирає потрібне значення зі списку допустимих значень даного поля, а не вводить це значення з клавіатури. Використання списків допустимих значень полів дає змогу скоротити час введення і редагування інформації й зменшити кількість помилок у ході виконання цих операцій обробки даних. Допускається використання меню, що включають тільки списки допустимих значень відповідних полів (прикладом в АРМ ПЗЧ можуть служити списки, які використовуються при введенні відомостей про освіту читачів і місця їх навчання), і меню, котрі поряд зі списками допустимих значень містять пояснення до кожного із значень, що знаходяться в цих списках (наприклад, в АРМ ПЗЧ це списки категорій і шифрів спеціальностей читачів);
- ❖ автоматичний вибір та установка робочих листів у процесі редагування даних і форматів виведення на основі таблиць відповідності робочих листів / форматів виведення і значень певних полів записів бази даних (в АРМ ПЗЧ використовуються різні робочі листи й формати виведення для різних категорій читачів);
- ❖ пошук інформації в БД за допомогою пошукових робочих листів (створюються як звичайний робочий лист введення системи CDS/ISIS, але використовуються не для створення або редагування записів БД, а для збору даних, на основі яких формується пошуковий запит), що реалізують деякі сценарії пошуку, позбавляють користувача від необхідності вивчення складної для нього як непрограміста мови запитів ІПС CDS/ISIS;
- ❖ статистичний аналіз інформації з БД. Засоби статистичного аналізу дають змогу отримувати статистичні розподіли документів, що зберігаються в БД, за значеннями полів (підполів) цієї БД у вигляді таблиць. У АРМ ПЗЧ статистичний аналіз відомостей про читачів-студентів проводився за шифрами спеціальностей, місця-

ми навчання, курсами й змістом інших полів записів БД ВЧ;

- ❖ контроль записів БД з метою перевірки коректності даних у всіх або частині цих записів (забезпечується контроль обов'язкової наявності значень у деяких полях записів БД і звірка на дублетність).

Необхідні для реалізації функцій АРМ ПЗЧ програми були написані мовою програмування CDS/ISIS Pascal.

АРМ ПЗЧ автоматизував процеси введення, редагування, зберігання, пошуку, перегляду, друку і видалення відомостей про читачів Бібліотеки та інформації в списках, призначених для зберігання переліків допустимих значень певних полів записів БД ВЧ. Він також надавав засоби для багаторазового використання одних і тих же номерів читацьких квитків для тимчасового запису студентів у Бібліотеку. В АРМ ПЗЧ було передбачено можливість друку читацьких квитків зі штриховими кодами на матричному принтері. З метою забезпечення конфіденційності інформації, яка зберігалася в БД ВЧ, до роботи з АРМ ПЗЧ допускалися тільки працівники пункту запису, зареєстровані адміністратором БД ВЧ у файлі санкціонування доступу. Для контролю за виконанням операцій введення і редагування відомостей про читачів у кожному записі БД ВЧ зберігалася інформація про співробітника Бібліотеки, котрий ввів або останнім відредагував цей запис. У процесі роботи користувач за бажанням міг отримувати коротку контекстно-залежну інформацію про можливості АРМ ПЗЧ. У ньому були передбачені засоби для відновлення загубленої або зіпсованої інформації у БД ВЧ і в списках з використанням резервних копій інформації, створених на гнучких магнітних дисках.

У БД ВЧ зберігалася необхідна для обслуговування інформація про читачів Бібліотеки.

Вищеописаний АРМ ПЗЧ у квітні 1995 р. почали використовувати на пункті запису НБУВ для обслуговування читачів-студентів. Робота з АРМ виконувалася на ПЕОМ з 286 мікропроцесором (об'єм оперативної пам'яті 640 Кб, вінчестер об'ємом 40 Мб). Спочатку в квітні-серпні співробітники пункту запису ввели з карток реєстрації читачів у БД ВЧ відомості про всіх студентів, котрі були читачами НБУВ на 1 вересня 1995 р., і відтоді всі операції з обслуговування читачів-студентів (їх запис у Бібліотеку, статистичний аналіз відомостей про них, продовження термінів дії та видача дублікатів загублених читацьких квитків) виконувалися в автоматизованому режимі. Після його впровадження в експлуатацію відпала необхідність ведення контрольних реєстраційних книг і щоденної статистики. У 1995 і 1996 рр. за до-

² Бродовский А. И. Программные средства, расширяющие возможности ППП CDS/ISIS, и их применение для автоматизации библиотечно-информационных процессов в ГПНТБ России // Научн. и техн. б-ки. — 1995. — № 2. — С. 24—34.

помогою АРМ ПЗЧ було проведено перереєстрацію читачів-студентів. До 24 лютого 1998 р. у БД ВЧ було введено інформацію про 21 тис. читачів-студентів.

Розробка і використання АРМ ПЗЧ дали змогу автоматизувати всі основні операції, що виконувалися на пункті запису НБУВ. Однак через слабе технічне забезпечення АРМ ПЗЧ (відсутність принтера і використання ПЕОМ з 286 мікропроцесором, об'ємом оперативної пам'яті 640 Кб і вінчестером об'ємом 40 Мб) в автоматизованому режимі обслуговувалися тільки читачі-студенти, а не всі категорії читачів; не було вирішено питання друку читацьких квитків зі штриховими кодами. Співробітники пункту запису оформляли картонні читацькі квитки вручну; використання неякісних гнучких магнітних дисків для резервного копіювання інформації із БД ВЧ спричинило великі витрати часу на створення резервних копій і не забезпечувало необхідної надійності збереження інформації.

При експлуатації АРМ ПЗЧ на пункті запису НБУВ було виявлено ряд недоліків технологій обслуговування читачів. Так багаторазове використання одних і тих же номерів читацьких квитків для тимчасового запису студентів у Бібліотеку приводило до того, що внаслідок допущених співробітниками пункту запису помилок читацькі квитки з одним і тим же номером видавалися декільком студентам і були дійсними одночасно. Це спричинювало проведення контролю на дублетність за номерами читацьких квитків і заміну номерів у читачів, котрі мають номери-дублі. Крім того, шифри спеціальностей читачів не відповідали Рубрикатору НБУВ.

Ці недоліки були усунені у ході створення і впровадження в експлуатацію в НБУВ нового програмно-технічного комплексу пункту запису читачів (ПТК ПЗЧ). Він розроблений на основі АРМ ПЗЧ у 1997 р. і використовується з 24 лютого 1998 р. (працює в середовищі операційної системи Windows 95 на ПЕОМ Pentium-166 з оперативною пам'яттю об'ємом 16 Мб, вінчестером об'ємом 1.6 Гб, пристроєм для роботи з ZIP-дисками і спеціалізованою платою обробки відеосигналів замість стандартної відеоплати). До складу технічного забезпечення ПТК ПЗЧ входять відеокамера ф. DataCard (США) й електронний спалах Portaflash 336V з функцією синхронізації від відеокамери, які застосовуються в ПТК ПЗЧ для фотографування читачів. Друк пластикових квитків з фотографіями читачів і з штриховими кодами з наступним нанесенням прозорого захисного покриття здійснюється на спеціалізованому термопринтері ImageCard III ф. DataCard.

ПТК ПЗЧ призначений для введення, редагування, контролю, вилучення, зберігання, пошуку, перегляду, друку і статистичної обробки відомостей про читачів НБУВ, котрі мають постійні читацькі квитки (як нові пластикові, так і старі картонні), й інформації в списках, необхідних для зберігання переліків допустимих значень певних полів записів БД ВЧ, а також для друку пластикових читацьких квитків. При впровадженні ПТК ПЗЧ в експлуатацію БД ВЧ із АРМ ПЗЧ, яким обслуговувалися раніше, з інформацією про читачів-студентів було перенесено в ПТК ПЗЧ з метою подальшого використання при виконанні операцій.

Поряд з ІПС CDS/ISIS/M (версія 3.0 для операційної системи MS-DOS), системою NEURISKO і розробленими у ДПНТБ Росії програмними засобами для забезпечення розробки та функціонування ПТК ПЗЧ застосовується пакет прикладних програм (ППП) QuikWorks Capture Software ф. DataCard, програма Fangogn для конвертування текстових файлів у файли стандартного формату ISO 2709 і розроблена у ф. ТОП-Сервіс-Системс (м. Київ) програма імпорту даних з текстового файла в PPP QuikWorks Capture Software.

У процесі розробки ПТК ПЗЧ був модифікований старий АРМ ПЗЧ. У склад ПТК ПЗЧ входять цей модифікований АРМ ПЗЧ, PPP QuikWorks Capture Software і програма імпорту даних з текстового файла в PPP QuikWorks Capture Software. У процесі обслуговування читачів Бібліотеки (запис у Бібліотеку і перереєстрація з видачею пластикових читацьких квитків, продовження термінів дії цих квитків та видача дублікатів втрачених квитків) у ПТК ПЗЧ по чергово працюють АРМ ПЗЧ і PPP QuikWorks Capture Software.

ППП QuikWorks Capture Software працює в середовищі операційної системи Windows і забезпечує³:

- ❖ графічний інтерфейс користувача;
- ❖ відкриту архітектуру, що забезпечує можливість інтеграції в локальні та глобальні мережі (Novell NetWare, Vines, LANtastic, LanManager, 3Com та ін., підтримуючі протоколи NetBIOS або TCP/IP);
- ❖ підтримку БД MS Access, DB2, Oracle, dBase III&IV, Informix, FoxPro, MS SQL, Natural Adabase, Paradox, Sybase та ін., що відповідають стандарту ODBC;
- ❖ розробку, зберігання і вилучення дизайнів карток;
- ❖ підтримку різних шрифтів, 256 фонових та 20 текстових кольорів;

³ QuikWorks Image Capture Station. System Administrator's Guide/DataCard. — Part No. 526456-003. — Minneapolis, 1996.

- ❖ фотографування власників карток і друк на термопринтерах ф. DataCard пластикових карток необхідного дизайну з фотографіями власників;
- ❖ попередній перегляд до друку карток та фотографій;
- ❖ масштабування фотографій;
- ❖ імпорт / експорт текстових і графічних даних форматів BMP (Windows), DCX (Sun Raster), DIB, EPS (Postscript), GIF, PCX, PICT, TARGA, TIFF, WMF (Windows);
- ❖ друк на пластикових картках різних типів штрихових кодів (UPC-A, UPC-E, EAN / JAN-13, EAN/JAN-8, Code 39, Extended Code 39, Codabar, Code 93, Extended Code 93, MSI Plessey, Code 128, Interleaved 2 of 5, UCC-128, Zip + 4 Postnet, PDF417).

ППП QuikWorks Capture Software використовується у ПТК ПЗЧ для фотографування читачів, формування, попереднього перегляду та друку пластикових читацьких квитків.

У зв'язку з тим, що ІПС CDS/ISIS не відповідає стандарту ODBC, для забезпечення стиковки в ПТК ПЗЧ АРМ ПЗЧ і пакету QuikWorks Capture Software було розроблено програму імпорту даних з текстового файлу в ППП QuikWorks Capture Software.

Розглянемо основні відмінності ПТК ПЗЧ від старого АРМ ПЗЧ.

Завдяки технічному забезпеченню, що застосовується у ПТК ПЗЧ, у НБУВ організовано автоматизоване обслуговування всіх категорій читачів, які при записі в Бібліотеку отримують постійні пластикові читацькі квитки, а не тільки читачів-студентів.

Робота ПТК ПЗЧ здійснюється в середовищі операційної системи Windows. (АРМ ПЗЧ працював у середовищі операційної системи MS-DOS). У ньому автоматично за наростанням формуються номери читацьких квитків, які забезпечують однозначну ідентифікацію читачів у БД ВЧ і в Бібліотеці. При роботі з АРМ ПЗЧ номери читацьких квитків вводили в записи БД ВЧ співробітники пункту запису. Автоматичне формування номерів читацьких квитків дозволило уникнути помилок, пов'язаних з видачею кільком читачам квитків з номерами, що збігаються. У ході роботи з ПТК ПЗЧ використовуються шифри спеціальностей читачів, які відповідають Рубриктору НБУВ.

У ПТК ПЗЧ забезпечується друк пластикових читацьких квитків з фотографіями власників і з штриховими кодами. В процесі розробки ПТК ПЗЧ співробітники НБУВ і ф. ТОП-Сервіс-Системс розробили і керівники НБУВ затвердили дизайн нового пластикового читацького квитка. Читацькі квитки друкуються на пластикових картках, на яких заздалегідь

при їх виготовленні нанесені назва «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського», її емблема і слова «Читацький квиток №». Усі інші необхідні для друку пластикового квитка відомості про читача (номер читацького квитка, категорія, шифр спеціальності, прізвище, ім'я і по батькові читача, рік запису в Бібліотеку і для студентів та іноземних громадян дата, до якої читач записаний у Бібліотеку) вводяться в БД ВЧ співробітником пункту запису при допомозі АРМ ПЗЧ, котрий натискує на клавіатурі клавішу з буквою «Д» (Друк) після введення або редагування відомостей про читача в середовищі АРМ ПЗЧ. У разі натискування цієї клавіші автоматично створюється текстовий файл з інформацією із БД ВЧ, необхідною для друку читацького квитка.

Відомості про читача в текстовий файл записуються українською мовою і кодуються згідно зі стандартом України «РСТ УРСР 2018-91. Системи обробки інформації. Кодування символів української абетки 8-бітовими кодами». Після створення цього текстового файлу програма імпорту забезпечує активізацію ППП QuikWorks Capture Software та передачу в цей ППП необхідних для друку квитка відомостей про читача. За допомогою ППП QuikWorks Capture Software співробітник Бібліотеки, котрий працює з ПТК ПЗЧ, фотографує читача та перевіряє на екрані монітора сформований цим пакетом програм читацький квиток. Можливість попереднього перегляду до друку сформованого пакетом QuikWorks Capture Software читацького квитка дає змогу перевірити якість фотографії читача і наявність помилок в інформації, введеній за допомогою АРМ ПЗЧ. Коли необхідно, співробітник Бібліотеки виправляє помилки у відомостях про читача у БД ВЧ або повторно фотографує його. Якщо помилок у відомостях на читацькому квитку нема, якість фотографії читача задовільна, квиток друкують на термопринтері ImageCard III. Підкреслимо, термопринтер ImageCard III забезпечує якісний друк на читацькому квитку відомостей про читача Бібліотеки, переданих із БД ВЧ, його кольорової фотографії та штрихового коду 128, а також наступне нанесення на пластикову картку прозорого захисного покриття. У штриховому коді кодується номер читацького квитка, що однозначно ідентифікує читача.

Код 128 є штриховим кодом з високою щільністю, контролепридатністю, невисокими вимогами до точності друку і рекомендується як найперспективніший штриховий код для систем автоматичної ідентифікації нормативним документом України «КНД 50-051-95. Коди і кодування інформації. Штрихове кодування. Вибір і застосування штрихових кодів. Основні

положення». Штриховий код друкується згідно з вимогами, викладеними у стандартах України «ДСТУ 3359-96. Коди та кодування інформації. Штрихове кодування. Маркування об'єктів ідентифікації. Якість друку штрих-кодових позначок. Загальні технічні вимоги та методи контролю» і «ДСТУ 3145-95. Коди та кодування інформації. Штрихове кодування. Загальні вимоги». Штриховий код розташовується на читацькому квитку таким чином, щоб його було зручно зчитувати як за допомогою контактного сканера штрих-кодів, так і за допомогою щілинного зчитувача штрих-кодів. Після фотографування файл з фотографією читача зберігається на вінчестері для його подальшого використання, а резервна копія цього файла автоматично записується на ZIP-диск. При роботі з АРМ ПЗЧ читачам видавалися картонні читацькі квитки без штрих-кодів, які виписувалися співробітниками пункту запису вручну. На ці читацькі квитки приклеювалися фотографії читачів, принесені ними в Бібліотеку.

З метою забезпечення відновлення втраченої або зіпсованої інформації у ПТК ПЗЧ використовуються ZIP-диски і пристрої для роботи з ними. Для цього періодично на ZIP-дисках створюються повні копії БД ВЧ і списків, призначених для зберігання переліків допустимих значень певних полів записів БД ВЧ. У процесі експлуатації ПТК ПЗЧ виконується автоматичне копіювання на ZIP-диск введених і відредагованих відомостей про окремих читачів Бібліотеки. Ці відомості записуються на ZIP-диск удва текстових файли. В один текстовий файл записуються заново введені відомості про читачів, а в другий — відредаговані відомості про читачів. Ці текстові файли створюються у форматі, що є вхідним для програми конвертування Fangorn. У разі псування або втрати відомостей про читачів виконується відновлення БД ВЧ з повної її копії. За допомогою програми Fangorn текстові файли із заново введеними відомостями про читачів і з відредагованими відомостями про читачів, що були створені відразу після повного копіювання БД ВЧ і оновлені в міру необхідності, конвертуються у файли формату ISO 2709. Інформація з отриманих внаслідок конвертації файлів імпортується в БД ВЧ, яка була відновлена з повної її копії. В АРМ ПЗЧ для резервного копіювання інформації використовувалися гнучкі магнітні диски, що не забезпечували надійного зберігання інформації із БД ВЧ. Засоби ПТК ПЗЧ для відновлення втраченої або зіпсованої інформації мають важливе значення у зв'язку з великим обсягом БД ВЧ і списків.

Для запобігання видачі одному читачеві кількох читацьких квитків з різними номерами і ви-

ключення багаторазового введення у БД ВЧ відомостей про одного читача при введенні і редагуванні інформації у ПТК ПЗЧ автоматично виконується контроль БД ВЧ на дублетність.

У ПТК ПЗЧ забезпечується контроль за несанкціонованим видаленням інформації із БД ВЧ.

З метою забезпечення цілісності БД ВЧ і файлів з фотографіями читачів для ПТК ПЗЧ розроблено ряд програм-утиліт.

Нині БД ВЧ ПТК ПЗЧ містить 72 тис. записів з відомостями про читачів НБУВ.

Розробка і впровадження в експлуатацію на пункті запису ПТК ПЗЧ дали змогу автоматизувати всі операції, пов'язані з веденням БД ВЧ, що містить відомості про читачів, які мають постійні квитки, і друком пластикових квитків. Разом з тим, нарівні з постійними читацькими квитками в НБУВ певним категоріям читачів видаються тимчасові читацькі квитки. Кожен читач Бібліотеки може мати тільки один постійний або тимчасовий читацький квиток. Крім того, на пункті запису НБУВ є картотека читачів-порушників, які позбавлені права користування Бібліотекою. Для автоматизації виконання операцій, пов'язаних з видачею тимчасових читацьких квитків і перевіркою наявності в читача, що записується, раніше виданого постійного або тимчасового квитка, а також перевіркою наявності цього читача в картотечі порушників у листопаді 1998 р. на базі АРМ ПЗЧ, що раніше використовувався, був розроблений і впроваджений в експлуатацію інтегрований АРМ (ІАРМ) ПЗЧ. ІАРМ ПЗЧ реалізовано на ПЕОМ у середовищі операційної системи MS-DOS. Для реалізації ІАРМ ПЗЧ використано ІПС CDS/ISIS, систему NEURISKO, програму конвертування Fangorn і розроблені у ДПНТБ Росії програмні засоби. Необхідне для реалізації функцій ІАРМ ПЗЧ програмне забезпечення написано мовою програмування CDS/ISIS Pascal. ІАРМ ПЗЧ експлуатується на ПЕОМ з 486 мікропроцесором, об'ємом оперативної пам'яті 8 Мб і вінчестером об'ємом 500 Мб. ІАРМ ПЗЧ розроблено для використання в повсякденній роботі співробітниками пункту запису читачів.

ІАРМ ПЗЧ працює з об'єднаною БД (ОБД) ВЧ, яка включає відомості про читачів НБУВ, що мають постійні та тимчасові квитки, і про читачів-порушників. Відомості про читачів НБУВ, котрі мають постійні читацькі квитки, передаються в цей ІАРМ із ПТК ПЗЧ.

ІАРМ ПЗЧ забезпечує виконання всіх основних функцій, які виконувались в АРМ ПЗЧ, у ньому передбачено автоматичне формування за вказівкою користувача списку вільних но-

мерів тимчасових читацьких квитків та автоматичне вилучення із ОБД ВЧ за вказівкою користувача відомостей про читачів, термін дії тимчасових читацьких квитків котрих закінчився на певну дату.

ІАРМ ПЗЧ орієнтовано на роботу користувачів-непрограмістів і тому має простий інтерфейс і забезпечує реалізацію великої кількості інформаційно-довідкових функцій; містить систему контекстної допомоги, що дозволяє користувачеві натисканням клавіш <Alt>-<F1> у будь-який момент часу отримати у вікні в лівому верхньому кутку екрана монітора фрагмент інструкції, пов'язаний з поточним режимом роботи ІАРМ ПЗЧ. При введенні й редагуванні певного поля запису ОБД ВЧ натисканням клавіші <F1> можна отримати інформацію про те, які відомості про читача вводяться в дане поле запису. В усіх режимах роботи ІАРМ ПЗЧ у нижніх рядках екрана монітора виводиться коротка інформація про доступні в конкретний момент часу операції і про те, які клавіші на клавіатурі необхідно натискати для виконання цих операцій.

При записі в Бібліотеку після оформлення читачем картки реєстрації читача співробітники пункту запису за допомогою ІАРМ ПЗЧ перевіряють наявність у читача, який записується, раніше виданих постійних або тимчасових читацьких квитків. У разі наявності у ОБД ВЧ запису з відомостями про читача, що записується, співробітник Бібліотеки перевіряє у відповідному полі знайденого запису наявність інформації про номер наказу про виключення з Бібліотеки. Тільки після виконання цих перевірок співробітник пункту запису оформляє постійний або тимчасовий читацький квиток. Цей ІАРМ ПЗЧ також використовується співробітниками Бібліотеки для оформлення читачам разових перепусток у разі, коли читач забув взяти з собою в Бібліотеку свій постійний або тимчасовий читацький квиток. Для пошуку й перегляду відомостей про читачів Бібліотеки використовується система NEURISKO. В процесі пошуку в ОБД ВЧ відомостей про читачів співробітники Бібліотеки не вводять пошукові терміни з клавіатури, а вибирають їх безпосередньо із словника термінів бази даних з вказівкою полів записів, у яких терміни мають знаходитися. Такий підхід забезпечує велику швидкість виконання операції пошуку і уне-

можливіє помилки при введенні пошукових термінів з клавіатури. Найчастіше пошук виконується за прізвищем, ініціалами й роком народження читача, що записується. Поряд з цим можна виконувати й пошук за іншими даними, які зберігаються в полях записів ОБД ВЧ.

Особливе значення для забезпечення цілісності інформації в ОБД ВЧ мають засоби ІАРМ ПЗЧ для відновлення втраченої або зіпсованої інформації у ОБД ПЗЧ. Ці засоби мають важливе значення в зв'язку з великим обсягом ОБД ВЧ. Нині ОБД ВЧ ІАРМ ПЗЧ містить 80 тис. записів з відомостями про читачів НБУВ. Засоби для відновлення втраченої або зіпсованої інформації дають змогу копіювати на гнучкі магнітні диски із ОБД ВЧ введені при допомозі ІАРМ ПЗЧ відомості про всіх читачів, котрі мають тимчасові читацькі квитки, і про читачів-порушників, а також списки допустимих значень певних полів записів ОБД ВЧ. Ці засоби дають можливість копіювання на гнучкий магнітний диск відомостей про окремих читачів Бібліотеки в процесі введення або редагування цих відомостей. Наявність гнучких магнітних дисків з зазначеними копіями дозволяє відновити інформацію у ОБД ВЧ і в списках у разі псування або втрати цієї інформації. Однак потрібно вказати на низьку надійність резервних копій інформації, створених на гнучких магнітних дисках.

Засоби статистичного аналізу ІАРМ ПЗЧ дають змогу формувати статистичні розподіли відомостей про читачів Бібліотеки за значеннями полів записів ОБД ВЧ. Результати статистичного аналізу використовуються при вивченні контингенту читачів НБУВ з метою підвищення ефективності роботи Бібліотеки.

Використання ПТК ПЗЧ та ІАРМ ПЗЧ на пункті запису читачів дозволяє скоротити час і підвищити ефективність виконання основних технологічних операцій при записі читачів у Бібліотеку, в процесі їх перереєстрації та видачі дублікатів втрачених читацьких квитків. Наповнення ОБД ВЧ відомостями про всіх читачів НБУВ дасть змогу в майбутньому перейти до розробки і впровадження у Бібліотеці підсистеми книговидачі, яка працюватиме з електронним каталогом та ОБД ВЧ і забезпечить істотне підвищення ефективності обслуговування читачів.

Проанализированы аспекты автоматизации информационно-библиотечных технологий на пункте записи читателей (ПЗЧ) Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского (НБУВ) на протяжении 1995—2001 гг. Рассматриваются возможности, преимущества и недостатки автоматизированных информационных систем (АИС), разработанных в эти годы и введенных в эксплуатацию на ПЗЧ, а также информационных и программных средств, использующихся в процессе создания этих АИС. Внедрение АИС дало возможность существенно повысить эффективность обслуживания читателей на ПЗЧ НБУВ.

The automation technologies on readers registrations desk (RRD) of VNLU during 1995–2001 are analyzed. Possibilities, merits and limitations of automation information systems (AIS) are considered. Development of AIS gave the possibility to improve of readers services in VNLU.

Die Autorin analysiert Automatisierungsaspekte bibliothekarischen Technologien auf dem Punkt der Leseranmeldung in der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine im Laufe von Jahren 1995–2001. Es werden auch die Möglichkeiten die Vorzüge und Mandel der automatisierten Informationssysteme und auch im Laufe diesen Jahren auf diesem Punkt erarbeiteten Software erforscht. Die Einführung dieses Systems ermöglicht die bessere Leserbetreuung auf dem Punkt der Leseranmeldung der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine.

L'article analyse les aspects de l'automatisation des technologies bibliothéco-informatiques au service de l'inscription des lecteurs de la BNLU (1995–2001). Cet article offre une information sur les possibilités, les avantages et les défauts des systèmes informatiques automatisés (SIA) élaborés durant les années et mis en service ainsi que les moyens informatiques et de programme utilisés en processus de la création des SIA. La mise en service des SIA a donné la possibilité de perfectionner le service des lecteurs au poste de travail automatisé du service de l'inscription des lecteurs de la BNLU.

Інформація

19 лютого ц.р. відбулося чергове засідання методичного об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів Києва. Крім інших, обговорювались і питання діяльності громадських професійних об'єднань — Асоціації бібліотек України (АБУ) та Української бібліотечної асоціації (УБА).

У своєму виступі відповідальний секретар АБУ Г. І. Солоіденко нагадала, що Асоціацію було утворено в 1992 році за ініціативою провідних бібліотек України — Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної наукової медичної бібліотеки, Наукової бібліотеки Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Центральної науково-технічної бібліотеки — як некомерційне добровільне об'єднання бібліотек різного підпорядкування.

Доповідачка ознайомила присутніх з основними напрямками діяльності Асоціації сьогодні, зі змінами у складі Ради, комітетах і секціях; з планами роботи на поточний рік і на перспективу, а також повідомила, що найближчим часом буде створено сторінку АБУ на Інтернет-вузлі НБУВ, інформація про її діяльність також вмішуватиметься в професійному часописі «Бібліотечна планета». Відповідальний секретар широ привітала нових членів Асоціації, вручила їм свідоцтва про прийняття до цієї організації, подарувала ряд видань НБУВ та енциклопедію «Хто є хто в економіці, культурі, науці: Київ та регіони».

Про роботу іншого професійного громадського об'єднання — УБА — проінформував її

Президент В. Г. Дригайло (директор НТБ НТУУ «КПІ»). Василь Герасимович ознайомив членів секції зі статутом Асоціації, структурою, керівним складом, складом постійно діючих комісій і секцій, умовами вступу, зупинився на зв'язках Асоціації з аналогічними об'єднаннями за кордоном, повідомив, зокрема, що найближчим часом буде підписано спільну Угоду про співробітництво з Білоруською бібліотечною асоціацією (президент — П. М. Лапо, директор фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету), яка є членом ІФЛА та засновником єдиного в країні професійного часопису «Бібліотечний світ». В. Г. Дригайло нагадав, що Асоціація стимулює творчу активність її членів, підтримує бібліотечних спеціалістів і щорічно нагороджує найактивніших з них Почесними відзнаками Асоціації. Діяльність Асоціації висвітлюється у щомісячному інформаційному листку «Бібліотекар України».

Вузивська секція відзначила, що сьогодні в Україні паралельно працюють два професійних об'єднання. Однак мета і завдання у них єдині, більшість з яких легше вирішувати спільними зусиллями.

Присутні виявили своє бажання і надалі плідно співпрацювати з Асоціаціями.

*Л. Г. Дружиніна,
головний бібліотекар НБ
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*